

Досжанов Ж.Б.
**Банктік қарыз шарты
белгілері (ҚРАК нормаларын
саралау негізінде)**

Нарықтық экономика кезінде өзінің нағыз орнын тапқан және кеңінен қолданылатын келісім-шарттардың бірі банктік қарыз шарты. Мақалада Қазақстан Республикасы азаматтық кодексінде (әрі қарай – ҚРАК) көрсетілген, банктік қарыз шартына қатысты ережелер талқыланады. Талқылаудың мақсаты банктік қарыз шартына қатысты ережелердің ҚРАК негізді көрсетілуін, толықтылығын анықтау. Жұмыста банктік қарыз шартын сипаттайтын тектік белгілер анықталады. Зерттеу нәтижесінде банктік қарыз шартына қатысты біршама қорытындылар, соның ішінде заңнамалық ұсыныстар жасалады.

Түйін сөздер: банктік заем шарты, банктік қарыз шарты, заем шарты, банктік қарыз операциясы, банктік қызмет.

Doszhanov Zh.B.
**Bank Loan Contract (Based on
analysis of rule CCRK)**

The importance of bank loan agreement is undeniable, given the popularity and definitely the market nature of this type of contract. The article deals with the provisions of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan in terms of the above mentioned loan agreement. The purpose of the study is to define of the validity and completeness of the standards, governing the legal relations of these contract types. Including provisions of the Code are considered in the current practice of the banking credit products, as well as individual requirements of normative legal acts of the market regulator. Generic characteristics of the bank loan contract are determined in the work. According to the research made certain conclusions, including proposals for changes in banking legislation.

Key words: bank loan agreement, contract of bank debt, the loan agreement, the bank loan operation, banking.

Досжанов Ж.Б.
**Признаки договора
банковского займа
(на основе анализа норм ГКРК)**

Значимость договора банковского займа неоспорима, учитывая популярность и, безусловно, рыночный характер этого вида договора. В статье рассматриваются положения Гражданского кодекса Республики Казахстан в части упомянутого договора банковского займа. Цель исследования – определение обоснованности и полноты изложения норм, регулирующих правоотношения сторон рассматриваемого вида договоров. В том числе – положения кодекса рассматриваются как в свете сложившейся практики на рынке банковских кредитных продуктов, так и отдельных требований нормативных правовых актов регулятора данного рынка. В работе определяются родовые признаки договора банковского займа. По результатам исследований делаются определенные выводы, в том числе предложения по изменению банковского законодательства.

Ключевые слова: договор банковского займа, договор банковского долга, договор займа, банковская заемная операция, банковская деятельность.

**БАНКТИК ҚАРЫЗ
ШАРТЫ БЕЛГІЛЕРІ
(ҚРАК нормаларын
саралау негізінде)**

ҚРАК 727 бабы 1 тармағына сәйкес «Банк заем шарты бойынша заем беруші заемшыға төлемділік, мерзімділік, қайтарымдылық шарттарымен қарызға ақша беруге міндеттенеді». Біздің ойымызша, осы анықтамада келтірілген БҚШ белгілері, яғни төлемділік, мерзімділік, қайтарымдылық және қарызға тек ақша берілуі, БҚШ-ның басқа заем беру шарттарынан ажыратуға жеткіліксіз. Сондықтан болар, ҚРАК 727 бабын толықтыру мақсатында заң шығарушы БҚШ ерекшеліктерін ҚРАК 728 бабында ұсынып, көрсететіні [1].

Айта кету қажет, 2016 жылдың 1 қаңтар айынан бастап ҚРАК 728 бабының жаңа мәтіні күшіне енді [2]. Жаңа мәтінде ҚРАК 728 бабы жалғыз БҚШ емес, сонымен қатар микрокредит беру шартының ерекшеліктерін қамтиды. Әрине, БҚШ-ның біршама заңнамалық міндетті талаптарының кәсіпкерлік мақсатта, тұрақты түрде ақшалай қарыз беру қызметімен айналысатын тұлғалар жасайтын шарттарға қолданылуы өте дұрыс. Себебі БҚШ-ға қатысты көп заңнамалық талаптар шарт бойынша қарыз берушінің өз басымдылығын теріс қолданбауына, тұтынушылардың мүдделерінің шектелуіне жол бермеуді көздейді.

Алайда, ҚРАК-нің БҚШ-ға қатысты ережелерінің кодексте орналастырылу тұрғысынан, микрокредит беру шарты ерекшеліктерінің ҚРАК 728 бабында көрсетілуі орынсыз. Себебі, біз алдында айтып кеткендей ҚРАК 728 бабы логикалық тұрғыдан ҚРАК 727 баптың жалғасы. Яғни, ҚРАК 727 бабы БҚШ-ға анықтама берсе, ҚРАК 728 бабы БҚШ-ның ерекшеліктерін көрсетеді.

Айтылғанның негізінде, біздің ойымызша, ҚРАК-сін нарықта қолданылып жүрген келісім-шарттардың барлығына қатысты ережелермен толықтырудың қажеті жоқ және ол тәжірибелік тұрғыдан мүмкін емес те шығар. Кодексте, негізгі деген келісім-шарттарға қатысты ережелер көрсетілген және сол жеткілікті. Кодексте аталмаған келісім-шарттардың ережелері арнайы заңнамада көрсетілуі абзал. Сол секілді заем шартының, мемлекеттік заем шарты мен БҚШ-нан басқа жекелеген түрлеріне қатысты ережелер ҚРАК емес, ал салалық заңнамада толық көрсетілуі орынды (микроқаржы ұйымы, кредиттік серіктестіктер, ломбардтар қызметін реттейтін

заңнамада). Немесе, ҚРАК-де ақшалай, ақылы қарыз беру қызметімен тұрақты түрде, кәсіпкерлік мақсатта айналысатын тұлғалар жасайтын қарыз беру шартына қатысты жалпы ережелерді бекіту қажет және БҚШ-мен микрокредит беру шартына қатысты ережелерді ҚРАК алып тастап, тек арнайы, салалық заңнамада көрсету қажет шығар.

Ендігі кезекте сол, ҚРАК 728 баптың БҚШ қатысты ережелерін саралайық.

1. Біздің ойымызша, БҚШ-ның сипаттайтын бірден-бір ерекшелік ол қарыз беруші.

БҚШ бойынша қарыз беруші ретінде – уәкілетті мемлекеттік органның ақшалай нысанда қарыз беруге лицензиясы бар банк немесе өзге де заңды тұлға танылады.

Уәкілетті органның тиісті лицензиясы жоқ бірде-бір тұлға өзінің атауында, құжаттарда, хабарландырулар мен жарнамада «банк» деген сөзді немесе содан туындайтын, ол банк операцияларын орындайтындай әсер қалдыратын сөзді (ұғымды) пайдалануға құқығы жоқ (уәкілетті орган, банктердің филиалдары мен өкілдіктерін, халықаралық қаржы ұйымдарын және заңнамада көрсетілген басқа да жағдайларды ескермегенде) [3]. Бұл талап екінші деңгей банктерінің ерекше құқықтық мәртебесін көрсетеді.

БҚШ бойынша қарыз беруші жалғыз екінші деңгейдегі коммерциялық банктер емес, сонымен қатар «банк» болып табылмайтын, бірақ уәкілетті мемлекеттік органның ақшалай нысанда қарыз беруге лицензиясы бар ұйымдар.

Егер заңнаманы саралайтын болсақ, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар көп емес, олардың біреулері арнайы лицензия негізінде қызмет жасаса (Қор биржасы, Орталық депозитарий, Ипотекалық ұйым, Агроөнеркәсіптік кешен саласындағы ұлттық басқарушы холдингінің еншілес ұйымы), басқалары лицензиясыз банктік операциялардың жекелеген түрлерін жүзеге асырады (заңмен белгіленген шектерде Кредиттік серіктестіктер, Ұлттық пошта операторы, «электрондық үкімет» төлем шлюзінің операторы, Қазақстанның Даму Банкі және тағы басқалары).

Аталған ұйымдардың ішінен банктік қарыз операцияларын тек ипотекалық ұйым және ұлттық басқарушы холдингінің еншілес ұйымының жүзеге асыруға құқықтары бар. Оны біз тікелей «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының заңында, БҚШ қатысты талаптарынан көре аламыз [3, 4].

Банктермен қатар аталған ұйымдардың негізгі қызметі бойынша жасайтын заем шарттары банктік қарыз шарты деп танылады және ол шарттарға ҚРАК-ның, банктік заңнаманың, соның ішінде күзіретті мемлекеттік органның заңасты актілерінің БҚШ-ға қойылатын талаптары қолданылады.

Жоғарыда аталған шеңберге кірмейтін ұйымдармен жасалатын ақшалай заем шарттарына БҚШ-ға қойылатын заңнамалық талаптар қолданылмайды (мысалға, Кредиттік серіктестіктер, микроқаржылық ұйымдар және т.б.) [5]. Біздің ойымызша, бұнымен келісуге болмайды. Біз, мақаланың басында айтып кеткендей, кәсіпкерлік мақсатта тұрақты түрде қарызға ақша беру қызметімен айналысу мемлекеттік деңгейдегі маңызы бар. Сондықтан мұнда заем шарттары негізінде туындайтын қатынастар тиісті дәрежеде реттеліп отыруы керек; ақшалай заем шарттары бойынша «әлсіз» тарап болып есептелетін тұтынушылардың мүдделері тиісті деңгейде қорғалуы тиіс.

Қазіргі таңда осы бағытта біршама қозғалыс бар. Яғни, БҚШ қатысты қолданылып жүрген біршама талаптар микроқаржылық ұйымдар жасайтын заем шарттарында да көшіріліп, қолданылуда [5,6]. Алайда ол талаптарды БҚШ-ға қойылатын талаптар деңгейімен салыстыруға келмейді.

Біздің ойымызша, осы кемшілікті түзетудің бір жолы ақшалай заем беру қызметімен тұрақты, кәсіпкерлік мақсатта айналысатын қарыз беруші ретінде арнайы ұйымдармен жасалатын заем шарттарына заңнамада белгіленген, БҚШ-ның біршама талаптары көшірілуі тиіс.

2. БҚШ-ның келесі белгісі ол шарттың нысанасы – алдағы уақытта берілуі мүмкін ақша. Осында БҚШ сипаттайтын екі белгіні көруге болады, олар шарт бойынша қарызға тек ақшаның берілуі және жалпы ереже бойынша тараптар шарттың барлық елеулі ережелері бойынша келіскен уақыттан бастап шарттың күшіне енуі (яғни, шартта ерекше көрсетілмесе шарт консенсуалды болып табылады).

БҚШ консенсуалды шарт екендігі ҚРАК 727 бабындағы БҚШ анықтамасынан байқауға болады, яғни «БҚШ бойынша заем беруші заемшыға төлемділік, мерзімділік, қайтарымдылық шарттарымен қарызға ақша беруге міндеттенеді» – деп көрсетілген. Яғни, банк ақша берген жоқ, бірақ ақша беру міндетін шарт жасалғаннан бастап иеленеді.

Әрине, БҚШ жалпы ереже бойынша консенсуалды шарт болуы оны жалпы заем шартынан

ерекшелендіреді. Алайда, бұл заем шарты консенсуалды болмайды деген сөз емес. Себебі, заем шарты жалпы ереже бойынша шарт нысанасы берілген кезде күшіне енеді деп көрсетілсе де, тараптар келісімімен консенсуалды болуы әбден мүмкін. Сонымен қатар, соңғы заңнамалық өзгерістерге сәйкес микроқаржы ұйымдары жасайтын заем келісім-шарттары да, жалпы ереже бойынша консенсуалды келісім-шарттар болып табылады [2].

Қалай дегенмен БҚШ және заем шарты реалды және консенсуалды шарттар болуы мүмкін. Сондықтан олардың осы белгісі бойынша айырмашылығы «жалпы ережеде» (біреуі жалпы ереже бойынша консенсуалды шарт, екіншісі жалпы ереже бойынша реалды шарт). Алайда, бұл белгі БҚШ қаншалықты ерекшелендіреді, оның мазмұнын ашады?!

Дәл осындай сұрақ шарт нысанасы болып табылатын ақшаға да қатысты.

БҚШ нысанасына қатысты тағы бір мәселе, шарт бойынша ақша несие ретінде қарыз алушыға берілуі тиіс. Алайда, тәжірибеде шарт бойынша қарыз алушыға берілуі тиіс ақша барлық жағдайда қарыз алушының қолына түсе бермейді. Қазіргі таңда қолданылып жүрген банктердің біршама заемдық өнімдері бойынша, ақша банкпен тікелей қарыз алушының үшінші тұлғалар алдындағы міндеттерін орындауға жіберіліп жатады (мысалға, кең тараған тұрмыстық техника немесе автокөлік сату орындарындағы банктік несиелеу).

Аталған несиелеу жолдары күмәнді, себебі қарыз алушы БҚШ бойынша ақшаны алып, оған иелік етпейді.

ҚР АҚ заем шартына қатысты ережелері, белгілі бір ауытқулардан басқа БҚШ қолдануға жатады. Егер ҚРАК 715 бабы 1 тармағында заем шартына берілген анықтаманы ескерсек, қарыз беруші заем нысанасын қарыз алушының меншігіне, шаруашылық жүргізуіне, оралымды басқаруына (яғни, иелік ету, билік ету және пайдалану құқықтары) беруге міндеттенеді, ал қарыз алушы қарыз берушіге дәл осындай ақша сомасын уақытында қайтаруға міндеттенеді.

Яғни, жоғарыдағы заң нормасын саралап, қазіргі тәжірибеде орын алып жатқан несиелеудің БҚШ шеңберінен шығып кететінін аңғарамыз. Себебі, БҚШ нысанасы қарыз алушының меншігіне, шаруашылық жүргізуіне, оралымды басқаруына түспейді.

Біздің ойымызша, БҚШ нысанасы қарыз алушының қолына берілмесе де, қарыз алушының банкілік шотына аударылуы тиіс немесе

қарыз алушы тапсырмасы бойынша кез келген басқа шотқа аударылуы тиіс (соның ішінде үшінші тұлғалардың шотына). Осы кезде, БҚШ нысанасы шын мәнісінде қарыз алушының иелігінде болуын көрсететін еді.

Аталған қорытынды ҚРАК 719 бабы 1 тармағымен сәйкес келеді. Ол бойынша заем нысанасын шартта көзделген мерзімде, мөлшерде және жағдайда беріледі. Егер шартта өзгеше көзделмесе (яғни, мерзім, мөлшері және жағдайы), заем нысанасы оны заемшыға берген немесе оның банктегі шотына тиісті ақша қаражаты есептелген кезден бастап берілген деп есептеледі.

Олай болмаса, қарыз берушілердің несиені тікелей үшінші тұлғаларға аударған кезде бұл БҚШ емес, ал регресті міндеттеме келбетін иеленеді.

3. БҚШ елеулі ережесі оның жазбаша нысанда жасалу міндеттілігі. Келісім-шарт нысанына қатысты осы талаптың сақталмауы БҚШ жарамсыздығына әкеліп соқтырады. Аталған елеулі ереже заңға сәйкес анықталады және шартты сипаттайтын бір ерекшелік ретінде көрсетіледі.

Алайда, егер біз шарт нысанына қатысты ҚРАК талаптарын БҚШ қатысты саралайтын болсақ, онда БҚШ қалай болғанымен де міндетті түрде жазбаша нысанда жасау қажет екендігін көре аламыз, себебі шарт тараптарының бірі – қарыз беруші кәсіпкер және БҚШ табиғаты бойынша жасалған кезде бірден орындалмайтын шарт түрі болып табылады [3].

Тағы да айта кететіні, шарттың міндетті түрде жазбаша нысанда жасалуы БҚШ нысанына қатысты заңнамада көрсетілген жалғыз талап емес, банкілік заңнамада басқа да талаптар бар, мысалға: 1) БҚШ қажет болған жағдайда басқа тілдердегі аудармасы қоса берумен, мемлекеттік тілде және орыс тілінде жасалады, ал шетелдік тұлғалармен шарт жасасқан жағдайда мемлекеттік және тараптарға қолайлы тілде жасалуы; 2) Шарттың мәтіні А4 форматты парақтарда, «Times New Roman» шрифтінің мөлшері 12-ден кем емес, әдеттегі әріпаралық, бір жоларалық интервалмен және абзац шегінісін қолдана отырып басып шығарылуы; 3) шарттың түпнұсқасында тараптардың қолы қойылады және заемшы – заңды тұлғаның және банктің мөрмен расталуы [7].

Аталған, БҚШ рәсімдеуге қатысты қосымша талаптардың сақталмауы БҚШ жарамсыздығына әкеліп соқпайды. Тек қаржы ұйымдар қызметін қадағалаушы орган тарапынан шартты рәсімдеу

талаптары бұзылған үшін әкімшілік шаралардың қарыз берушілерге қолданылуына әкеліп соғуы мүмкін.

Сонымен қатар, келісім-шарттың біршама маңызды ережелерін (сыйақы немесе айыппұл есептеу және тағы басқалары) жоғарыда аталған талаптарды сақтамай, «бірден көз түспейтіндей етіп» келісім-шартта көрсету тәжірибеде қарыз алушы тарапынан ол ережелерді даулауға бір негіз болуы әбден мүмкін.

Біздің ойымызша БҚШ елеулі ережесі ретінде көрсетілген шарттың жазбаша нысанда жасалуы, шарт мазмұнын ашуды емес, ал тәжірибеде қайшылықтарды болдырмау мақсатында көрсетілген. Дәл осындай себептен болуы керек Ресей Федерациясы азаматтық кодексінде БҚШ жазбаша нысанда жасалуы міндетін бөлек бапта шығарылып көрсетілгені [8].

4. Қазақстан Республикасы азаматтық құқықтық заңнама, оған өзгертулер мен толықтырулар енгізілу жиілігі бойынша республиканың ең динамикалық нормативтік құқықтық актілері десек біз қателеспейміз. Соңғы жылдары БҚШ қатысты заңнамаға көптеген өзгертулер мен толықтырулар енгізілген болатын. Аталған өзгертулер мен толықтырулар тәжірибелік қажеттіліктен туындағандығы түсінікті.

Осындай бір заңнамаға өзгертулер мен толықтырулардың көрінісі, ҚРАК 728 бабы бірінші бөлігінің 5) тармақшасындағы – заңнамалық актілерде өзгеше көзделмесе, қарыз берушінің шарт талаптарын біржақты өзгерту құқығының БҚШ көрсетілмеу міндеті.

Бұл ереже банктік теріс тәжірибені тыю мақсатында, дағдарысты өткізгеннен кейін 2011 жылы ҚРАК-те енгізілген өзгерістердің бірі. Оның орынды талап екендігінде еш дау жоқ. Әйтсе де, бұл белгіні БҚШ мазмұнын ашатын ерекшелік, ҚРАК-де негізді көрсетілген деп айта алмаймыз.

Осындай тектес қарыз берушіге қойылатын шектеулер банктік заңнамада жетерлік, мысалға: 1) қарыз алушы – жеке тұлғамен шарт жасасу күніне бекітілген тарифтерді, комиссиялық сыйақылар мен басқа да шығыстардың ставкасын және есептеу тәртібін бір жақты тәртіпте өсіру жағына өзгертуге тыйым салу, 2) жасалған шарт аясында комиссияның жаңа түрлерін бір жақты тәртіппен енгізуге тыйым салу, 3) қарыз алған күннен бастап бір жылға дейін негізгі борышты мерзімінен бұрын толық өтелген немесе мерзімінен бұрын ішінара өтелген жағдайларды қоспағанда, қарызды мерзімінен бұрын өтегені үшін тұрақсыздық айыбын

немесе айыппұл санкцияларының басқа түрлерін өндіріп алуға тыйым салу және т.б. [3,7]

Яғни, қарастырылып отырған БҚШ ерекшелігі неліктен ҚРАК 728 бабында көрсетілгені бізге түсініксіз. Себебі осындай тектес шектеулер банктік заңнамада жетерлік. Неліктен БҚШ қарастырылып жатқан ерекшелігін банктік заңнамада көрсетпеске?

Егерде, біз ҚРАК онда көрсетілген шарттарға қатысты басқа салалық нормативтік құқықтық актілер ережелерін енгізсек, ҚРАК мөлшері екі-үш есе ұлғаяр еді. Сондықтан, ҚРАК-де көрсетілген шарттардың жеке сұрақтарды реттейтін ережелері салалық нормативтік құқықтық актілерде көрсетілуі әбден орынды және оларды кодексте көрсетілуі қажетсіз. ҚРАК-де шарттарға қатысты жеке мәселелерді реттейтін ережелерді еңгізу тәжірибесін шектеу қажет.

5. Келесі белгі, ол ерекше жағдайларды қоспағанда, БҚШ бойынша заем берушінің – борыш есебіне ақшадан басқа тектік белгілерімен айқындалған заттарды қабылдауға жол берілмеуі.

Бұл ерекшелік, алдында аталып кеткен БҚШ қарызға «тек ақша» берілу белгісінің жалғасы болып табылады және қарыз берушінің – қаржы ұйымы ретіндегі мәртебесін; заем шартының қандай ережесі БҚШ-ға қолданбайтындығын көрсетеді. Яғни, егер жалпы ереже бойынша заем шартында қарыз беруші келісімімен қарызға алынған ақша орнына зат беруге заңмен рұқсат етілсе, БҚШ бойынша заем міндетті түрде ақшамен қайтарылуы тиіс.

Ерекше жағдайларда БҚШ бойынша берілген заем затпен жабылуы мүмкін. Ол жағдайлар қарыз алушының алынған заемды қайтару мүмкіндігінің болмауы, яғни БҚШ бойынша өз міндеттемелерін бұзуы. Алайда, егерде біз қазіргі таңдағы БҚШ жасасу қатынастарындағы тәжірибені ескерсек, көп жағдайда қарыз берушілер берілген несие бойынша өтем ретінде, сот шешімінсіз ақшадан басқа мүлікті алудан бас тартпайды (мысалға, кепілді). Бұл, әрине, ерекше, банктік заңнамада көрсетілген қалыпты емес жағдайлар деп танылады.

6. ҚРАК 728 бабында көрсетілген тағы бір БҚШ ерекшелігі, ол заемды қайтару немесе сыйақыны төлеу мерзімі бұзылған жағдайда заем беруші заем нысанасының қалған барлық бөлігінің тиесілі сыйақымен бірге мерзімінен бұрын қайтаруды талап ету құқығын – қарыз алушы қарыз нысанасының кезекті бөлігін қайтару және (немесе) сыйақы төлеу үшін белгіленген мерзімді күнтізбелік қырық күн мерзімнен асырып бұзған кезде ғана қолдануы.

Біздің ойымызша, бұл норма нақтылауды қажет етеді. Себебі осындағы «және (немесе)» деген сөздер тәжірибеде дау туғызуы мүмкін.

Тәжірибеде кейбір жағдайларда қарыз нысанын қайтару және сыйақы төлеу мерзімдері бір-біріне сәйкес келе бермейді (мысалға, қарыз ай сайын төленсе, сыйақы үш айда бір рет төленуі). Сонда ҚРАК 722 бабы 3 және 4 тармақтарын, 728 бабы бірінші бөлік 7) тармақшасын қолданып, шарт бойынша берілген заемды толық және есептелген сыйақыны мерзімінен бұрын қайтаруды талап ету кезінде қырық күндік мерзім есептелуі қандай уақыттан басталуы тиіс? Негізгі қарыз қайтару мерзімі бұзылған кезде ма, әлде сыйақы қайтару мерзімі бұзылған кезде ма? Қарыз беруші мүддесін ескерсек, біздің ойымызша ҚРАК 728 бабы бірінші бөлік 7) тармақшасында «және» сөзін алып тастап, қайсы мерзім бұрын бұзылады (қарыз қайтару немесе сыйақы төлеу мерзімдері) сол кезден бастап қырық күндік уақыт есептелуі тиіс.

Жалпы, бұл «ерекшелік» қарыз берушінің қарыз алушыға қолданатын нақты шарасының бірі және БҚШ мазмұнын еш сипаттамайтыны анық. Аталған белгі салалық, банктік заңнамада көрсетілуі әбден орынды болар еді, мысалға Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы заңының 36 «Төлем қабілеті жоқ қарыз алушыға қатысты қолданылатын шаралар» бабында.

7. ҚРАК 728-бабы екінші бөлігінде БҚШ қойылатын тағы бір талап, ол банк эмитент болып табылатын акциялармен қамтамасыз етілген қарыздар беруге не осы акцияларды сатып алуға арналған қарыздар беруге тыйым салынуы. Айта кететіні бұл талап тек қарыз беруші – банктерге қатысты. Яғни, біз алдында айтып кеткендей БҚШ бойынша қарыз беруші ретінде банктік қарыз шартын жасасуға арнайы лицензиясы бар тұлғаларға бұл талап қолданылмайды. Осы себептен болар, бұл талап ҚРАК 728 бабының бірінші бөлігінде, БҚШ қойылатын жалпы талаптармен бірге көрсетілмеуі.

Алайда, неліктен бұл талаптың ақшалай заем беру қызметімен айналысатын басқа да тұлғаларға қойылмайтыны түсініксіз. Себебі, ол тұлғаларда өздері эмитент болып табылатын акциялармен қамтамасыз етілген қарыздар беруге не осы акцияларды сатып алуға арналған қарыздар беруді жүзеге асырып қаражатты жымқыруы мүмкін.

Егерде бұл талап тек банктердің қызметіне қойылатын болса, онда оны Қазақстан Респуб-

ликасындағы банктер және банк қызметі туралы заңда, осындай тектес талаптармен бірге көрсеткен жөн болар еді.

8. ҚРАК БҚШ сипаттайтын тағы бір белгі ҚРАК 718 бабы 2 тармағында белгіленген. Оған сәйкес, банктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар, микроқаржы ұйымдары және кредиттік серіктестіктер беретін қарыздар бойынша сыйақы жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесімен көрсетілуі тиіс. Өз кезегінде жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі қарыз беруші алатын сыйақыны, комиссиялардың барлық түрлерін және өзге де төлемдерді қамтиды. Жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесінің шекті мөлшері Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісімен айқындалады.

Осы ереженің пайда болуы біздің ойымызша банктердің банктік қарыз шарттары бойынша өндірілетін сыйақыны толық ашып көрсетпеуінен және пайыздан бөлек «жасырын» комиссиялар өндіру бойынша теріс тәжірибесі кесірінен туындады. Банктердің осы теріс тәжірибесін тыю мақсатында – «жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі компьютерлік техника құрылғыларының көмегімен цифрлық көрсетуде бір сөйлеммен, сондай-ақ басқа сыйақы мөлшерлемелерімен шрифтерін ресімдеудің ауқымы мен стилі (курсив, жартылай қалың қаріп, түспен бөліп көрсету, мөлшер) бойынша бірдей нысанда» басылуы тиіс деген заңнамалық талаптың енгізілуі [9].

Жоғарыда айтылғанның негізінде келесідей қорытындылар шығаруға болады:

– ҚРАК-де БҚШ-ға қатысты ұсынылған ережелер мінсіз емес;

– БҚШ сипаттайтын белгілерді бірін-бірі толықтыратын негізгі екі топқа бөлуге болады, олар: бірінші топ – төлемділік, мерзімділік, қайтарымдылық, қарызға тек ақша берілуі және қарыз беруші, арнайы құқықтық мәртебесі бар тұлғалар; екінші топ – банктік қызмет ерекшелігін сипаттайтын БҚШ-ның міндетті ережелері;

– ҚРАК 728 бабы, бірінші бөлігі 7) тармақшасында «және» сөзін алып тастау қажет;

– ҚРАК көрсетілген БҚШ қатысты біршама ережелердің салалық банктік заңнамада көрсетілуі орынды. Мысалға ҚРАК 728 баптың бірінші бөлігінің 5) тармақшасы, 7) тармақшасы және 728 баптың екінші бөлігі;

– БҚШ қатысты көптеген ережелер салалық банкілік заңнамада көрсетілгендіктен, ҚРАК 728 бабында банктік қарыз шарты ережелерін анықтауға қатысты сол салалық банктік нормативтік құқықтық актілерге сілтеме жасау

негізді, мысалға келесідей мазмұнда «Банктік қарыз шартының міндетті талаптарының тізбесі Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы заңда және уәкілет-

ті органның нормативтік құқықтық актісімен айқындалады». Осы арқылы, ҚРАК мен салалық банкілік заңнама арасында БҚШ-ға қатысты байланыс орнатылатын еді.

Әдебиеттер

- 1 «Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (ерекше бөлім)» 27 желтоқсан 1994 жыл //«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.
- 2 «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне екінші деңгейдегі банктердің жұмыс істемейтін кредиттері мен активтері, қаржылық қызметтер көрсету және қаржы ұйымдары мен Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 24 қараша 2015 жылғы № 422-V ҚРЗ Заңы;
- 3 «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 ж. 31 тамыздағы № 2444 Заңы //«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.
- 4 «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» 16 мамыр 2014 жылғы № 202-в Қазақстан Республикасының заңына №1 қосымша. 53 тармақ; «Кредиттік серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 400-ші Заңы; «Банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар жүзеге асыратын банк операцияларын лицензиялау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі Басқармасының 2007 жылғы 25 маусымдағы № 168 Қаулысы//«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.
- 5 «Микроқаржы ұйымдары туралы» Қазақстан Республикасының 26 қараша 2012 жылғы № 56-в Заңы//«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.
- 6 «Кредиттік серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 28 наурыздағы № 400-ші заңы//«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.
- 7 «Банктік заем шартының міндетті талаптарының тізбесін бекіту және Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі басқармасының «Кредиттеу жөніндегі құжаттамасын жүргізу ережесін бекіту туралы» 2007 жылғы 23 ақпандағы № 49 қаулысына толықтырулар//«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016
- 8 Гражданский кодекс Российской Федерации от 30 ноября 1994 г. N 51-ФЗ. 820 бап. Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/10164072/#ixzz3cZ0fLclD>.
- 9 «Қарыздар мен салымдар бойынша шынайы, жылдық, тиімді, салыстырмалы есептеудегі сыйақы мөлшерлемелерін (нақты құнын) есептеу қағидалары» Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 2012 жылғы 26 наурыздағы № 137 қаулысымен бекітілген//«Параграф» ақпараттық жүйесі, 2016.

References

- 1 «Kazakstan Respublikasynyn azamattyk kodeksi (erekshe belim)» 27 zheltoksan 1994 zhyl //«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.
- 2 «Kazakstan Respublikasynyn kejbir zannamalyk aktilerine ekinshi dengejdegi bankterdin zhymys istemejtin kreditteri men aktivteri, karczhylyk kyzmetter korsetu zhane karczhy ujymdary men Kazakstan Respublikasy Ul'ttyk Bankinin kyzmeti maseleleri bojnynsha ozgerister men tolyktyrular engizu turaly» Kazakstan Respublikasynyn 24 karasha 2015 zhylygy № 422-V KRZ Zany;
- 3 «Kazakstan Respublikasyndagy bankter zhane bank kyzmeti turaly» Kazakstan Respublikasynyn 1995 zh. 31 tamyzdagy № 2444 Zany //«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.
- 4 «Ruksattar zhane habarlamalar turaly» 16 mamyr 2014 zhylygy № 202-v Kazakstan Respublikasynyn zanyna №1 kosymsha. 53 tarmak; «Kredittik seriktestikter turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2003 zhylygy 28 nauryzdagy № 400-shi Zany; «Bank operacijalarynyn zhekelegen turlerin zhuzege asyratyn ujymdar zhuzege asyratyn bank operacijalaryn licenzijalau kagidalaryn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Karczhy narygyn zhane karczhy ujymdaryn retteu men kadagalau agenttigi Baskarmasynyn 2007 zhylygy 25 mausymdagy № 168 Kaulysy//«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.
- 5 «Mikrokarzhy ujymdary turaly» Kazakstan Respublikasynyn 26 karasha 2012 zhylygy № 56-v Zany//«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.
- 6 «Kredittik seriktestikter turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2003 zhylygy 28 nauryzdagy № 400-shi zany//«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.
- 7 «Banktik zaem shartynyn mindetti talaptarynyn tizbesin bekitu zhane Kazakstan Respublikasy Karczhy narygyn zhane karczhy ujymdaryn retteu men kadagalau agenttigi baskarmasynyn «Kreditteu zhenindegi kuzhattamasyn zhurgizu erezhessin bekitu turaly» 2007 zhylygy 23 akpandagy № 49 kaulysyna tolyktyrular//«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016
- 8 Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii ot 30 nojabrja 1994 g. N 51-FZ. 820 bap. Sistema GARANT: <http://base.garant.ru/10164072/#ixzz3cZ0fLclD>;
- 9 «Karyzdar men salymdar bojnynsha shynajy, zhylydyk, tiimdi, salystyrmaly esep-teudegi syjaky molsherlemelerin (nakty kunnyn) esep-teu kagidalary» Kazakstan Respublikasynyn Ul'ttyk Banki Baskarmasynyn 2012 zhylygy 26 nauryzdagy № 137 kaulysymen bekitilgen//«Paragraf» akparattyk zhujesi, 2016.